

# Indledning til Platons *Menon*

af Chr. Gorm Tortzen

## Tid og sted

Dialogen *Menon* foregår i februar 402 f.Kr. på et ikke nærmere angivet sted i Athen, måske på en sportsplads eller i Anytos' hus.

## Personerne

Menon, en 19-årig adelsmand fra Larisa i Thessalien, er på besøg i byen og bor hos sin fars gæsteven, den demokratiske politiker Anytos, der optræder i en scene senere i dialogen. Menon er omgivet af en gruppe slaver, og én af dem inddrages også i dialogen. Menons vigtigste samtalepartner er dog filosofen Sokrates, der nu er sidst i tresserne og stadig klar til at diskutere med enhver, som interesserer sig for moralske, politiske og erkendelsesteoretiske spørgsmål.

Menon opfatter sig i hvert fald i begyndelsen som en dygtig debattør. Han er blevet undervist af den måske mest berømte af datidens professionelle lærere (*sofister*), Gorgias fra Leontinoi på Sicilien (ca. 485-380 f.Kr.). Gorgias rejste fra by til by og annoncerede sine kurser i retorik, filosofi, politisk dygtighed og disputerkunst, og han reklamerede med, at ingen kunne stille ham spørgsmål, som han ikke kunne svare på. Hans elever var unge mænd fra den lokale overklasse, hvis fædre havde råd og lyst til at betale den omrejsende lærer. Sokrates havde mødt Gorgias i Athen ved mindst én lejlighed (i 427 f.Kr.), men bl.a. denne dialog synes at antyde, at de havde talt sammen senere.

Både Menon og Anytos er kendt i litteraturen og har uden tvivl også været det for Platons læsere: I 401 f.Kr. blev Menon leder af et kontingent lejesoldater, som var hyret af den persiske prins Kyros i hans forsøg på at tage magten i Persien. Menon var formentlig kommet med som leder på grund af sit intime forhold til den thessaliske magthaver Aristippos, der var gæsteven med prins Kyros. Xenofon, en anden af Sokrates' tilhængere, giver i sin skildring af ekspeditionen et meget uvenligt billede af Menon (*Anabasis*, særligt 2.6.21-29) og fortæller, at han blev taget til fange af perserkongen og døde i 400 efter et års tortur.

I 399 var Anytos en af Sokrates' anklagere i processen, der førte til hans henrettelse, og Platons billede af ham i dialogen fortæller tydeligt læseren hvorfor.

## Dialogen som litterær genre

Alle de Sokrates-elever, som har beskrevet deres store forbillede, benytter dialoggenren til at gengive mesterens ord, og der er ingen tvivl om, at Sokrates foretrak denne særlige form for samtale med stadig spørgsmål og svar frem for sofisternes foredrag. Hvad der bliver sagt i dialogen er derimod ikke 'historisk', men forfatterens forsøg på at genskabe den helt særlige stemning, som fascinerede så

mange af de klogeste af Athens unge mænd i slutningen af 400-tallet – og gjorde andre, heriblandt både dialogens og virkelighedens Anytos, rasende.

Dialogen *Menon* er dramatisk, dvs. at den kun består af replikker. Læseren får derfor intet andet at vide end, hvad der står i replikkerne (og mellem linierne), men det er tydeligt, at Platon vil have læseren til at digte med og selv danne sig et indtryk af den unge selvsikre mand og den gamle Sokrates, der benytter enhver lejlighed til at fremhæve, at han intet ved, men måske alligevel kan være til nytte i en samtale.

### **Menons spørgsmål – og begrebet *areté***

Læseren må gætte sig til, at Sokrates og Menon har genoptaget en samtale fra dagen før (kap. 9) og har talt lidt sammen, da Menon pludselig stiller et spørgsmål, som får Sokrates til at spidse ører (og Platon til at lade dialogen begynde). Sokrates deler straks spørgsmålet op i mindre dele, som han sammen med Menon undersøger nærmere. Der er to vigtige elementer, som for den moderne læser kræver et ord med på vejen. Menons spørgsmål drejer sig om det begreb, grækerne kaldte *areté*, og som ikke kan oversættes med ét dækkende ord på dansk. Der må flere til, men grundbetydningen er, 'at du til noget' eller 'at være god til noget'. En økses *areté* er fx, at den duer til at hugge med, en hests *areté* er at den er 'god til' at løbe. Det samme gælder for et menneske: På dansk kan man også tale om en persons dygtighed, duelighed, succes eller bruge andre ord, der betegner vedkommendes evne til at begå sig i samfundet og gøre karriere. Denne 'udadvendte' betydning af ordet *areté* modsvares af en anden 'indadvendt' eller etisk opfattelse af begrebet. Det bliver hurtigt klart i dialogen, at Menon bruger begrebet i den første betydning, mens Sokrates prøver at definere den anden. Der findes som sagt ikke noget nudansk ord, som dækker (de gamle ord 'dyd' og 'godhed' giver forkerte associationer på nudansk), og derfor har *areté* fået lov at stå uoversat i teksten, bortset fra de første to gange, det optræder.

Menon spørger desuden, om *areté* er noget, man kan undervise i, eller om det 'kommer af naturen', altså om det skyldes naturlige anlæg. Græsk har ligesom engelsk to ord for 'at lære': *didáskô* = teach, *manthánô* = learn. I samtalens løb er det næsten udelukkende det første ord, der diskuteres, dvs. om *areté* er noget, man kan lære fra sig. Spørgsmålet og dets formulering har åbenbart været debatteret ivrigt i intellektuelle kredse i hele Grækenland i slutningen af 400-tallet, for det optræder flere steder hos Platon og andre forfattere fra perioden. Selvom spørgsmålet egentlig drejer sig om at lære fra sig, ses problemet tit også fra den anden side, og sommetider skelner Platon ikke skarpt.

### **Sokrates' samtaleform**

Som sagt bruger Sokrates samtalen i sine forsøg på at finde sandheden om dialogens tema, i dette tilfælde *areté*. Samtalen følger som regel et fast mønster: Sokrates prøver

med kæder af spørgsmål at afklare, hvad samtalepartneren egentlig mener (denne undersøgelse kaldes *elenchos*). Det viser sig som regel, at den anden part har en ureflekteret, usammenhængende og tit helt forkert mening (*doxa*), som først må fjernes. Denne operation kræver næsten altid, at Sokrates ved ledende spørgsmål, eksempler fra det praktiske liv og små 'hjælpedialoger' må skubbe vedkommende i den rigtige retning. Resultatet er uundgåeligt: Når først *dóxa* er pillet ud af offeret, er der kun vildrede (*aporía*) og som regel vrede og frustration tilbage. Nogle dialoger ender i *aporía*, men *Menon* viser en mulig vej frem mod den sande viden (*epistéme*), som efter Sokrates' opfattelse er det eneste, vi kan holde os til som helt sikkert. Løsningen i *Menon* er kun en blandt flere mulige, som Platon omtaler,<sup>1</sup> og dialogen ender da også med at antyde en anden, mindre pålidelig måde at nærme sig sandheden på: den rigtige mening, *orthé dóxa*.

### Hvornår er *Menon* skrevet?

Ud fra teorien om, at Platons dialoger afspejler en udvikling i hans filosofiske synspunkter placerer den traditionelle Platonforskning *Menon* mellem dialogerne *Gorgias* og *Faidon* og daterer den til ca. 385, dvs. da Platon var omkring 40 år. Der er dog rejst tvivl om metodens holdbarhed: Skrev Platon altid kun så langt, som han selv havde tænkt? Det sikreste er nok at sige, at dialogen både indeholder de velkendte aporetiske elementer og en afprøvning af tanker (generindringslæren), der genfindes i en mere udviklet form i andre dialoger, særligt *Faidon*.

### Oversigt over *Menon*

Dialogens opbygning kan lettest overskues i denne oversigt, der naturligvis kun giver hovedlinierne i samtalen.

70a-80d	kap. 1-13	Menons første spørgsmål: 'Kan man undervises i <i>areté</i> ?' får Sokrates til at spørge, hvad <i>areté</i> overhovedet er. Menon prøver med flere definitioner: (1) hvert køn, hver alder, klasse osv. har sin egen <i>areté</i> . (2) <i>areté</i> er evnen til at herske over andre. (3) retfærdighed er <i>areté</i> . (4) <i>areté</i> er de traditionelle 'kardinaldyder'. (5) <i>areté</i> er at glæde sig over gode ting og kunne opnå dem. Alle forsøg ender af forskellige årsager i <i>aporía</i> , og Menon beskylder til sidst Sokrates for at lamme folk med sine spørgsmål, akkurat som en elektrisk rokke.
---------	-----------	---

---

1. Andre veje til *episteme* antydes fx i det såkaldte hulebillede i *Staten*, i Diotimas tale i *Symposion* og i dialogen *Alkibiades*.

80d-86d	kap. 14-21	Menons andet spørgsmål: 'Hvordan kan man lede efter noget, man ikke kender, og hvordan kan man så vide, at man finder det rigtige?' får Sokrates til at fremsætte teorien om generindring, illustreret ved slavebeviset.
86d-89b	kap. 22-25	Menon gentager sit første spørgsmål: 'Kan der undervises i <i>areté</i> eller ej?' Det omdefineres af Sokrates til 'Kan <i>areté</i> generindres?' og undersøges ved hjælp af hypotese-metoden: Hvis <i>areté</i> er viden, kan det videregives; vi antager, at <i>areté</i> er viden; derfor kan man undervise i <i>areté</i> .
89b-96e	kap. 26-37	Sokrates indvender mod dette, at der i så fald burde findes lærere og elever i <i>areté</i> , hvilket der ikke gør. Anytos inddrages i samtalen og viser en meget negativ og antiintellektuel holdning til spørgsmålet. Anytos trækker sig fornærmet ud af samtalen, og sammen med Menon fortsætter Sokrates undersøgelsen. De konkluderer, at eftersom der ingen lærere og elever findes, er <i>areté</i> nok ikke viden, og at man derfor ikke kan undervise i den.
96e-100b	kap. 38-42	<i>Areté</i> er snarere 'den rigtige mening, der kommer ved en guddommelig kraft' (svarende til den inspiration, der giver spåmanden og digteren deres evner), med mindre en sand <i>politikos</i> kan undervise i den. Vi ved endnu ikke, hvad <i>areté</i> 's natur egentlig er, og dialogen ender aporetisk.